

A betyár kendője.

Abonyi Lajos *A síroki románc* c. népszínművének első előadására barátját, Vadnay Károlyt a következő szavakkal hívta meg:

— Egy neked is bizonyosan fog benne tetszeni: *maga a románc*.¹

Ennek a mondásnak önirónikus öle tagadhatatlan lenne, ha nem ismernénk Abonyi komoly, egész írói működését betöltő programját: „A népeletből vett elbeszéléseimben, népszínműveimben tárgyamúl mindig a nép közt valóban megtörtént eseményeket, történetkéket választom s az idealizált mesét, alakot ezekhez idomítom“.² A magyar népeletnek fanatikus szerelmesét, aki mindig azt hangoztatta, hogy „a népiesség okos irányát, költészetét magától a néptől kell tanulnunk“, akinek majd minden írása becses ethnográfiai adalék, ma már alig ismeri valaki. Néha-néha szerény műkedvelői előadásokon éled fel újra, vagy a rádión keresztül harsog a világba egyik leg-sikerültebb költői alkotása, legnagyobb színpadi sikere: *A betyár kendője* c. 4 felvonásos népszínműve, amely népszerűsége miatt is megérdemli figyelmünket. Ez a szívós életű népszínmű hasonló című elbeszélésének dramatizált formája, melyet egy népi ballada meséjének felhasználásával írt. Ebben a pár sorban a nép körében valóban megtörtént eset hiteles leírásával szeretnék rámutatni a fantázia költészettermelő munkájára.

Abonyi elbeszélésének alapja egy borzalmas tett: Gyuri Bandi szeretője iránti szenvedélyében fiatal feleségét egy viharos, téli éjszakán kicsalja az erdőbe, egy piros kendőből hurkot köt a mítsem sejtő asszony nyakára és felakasztja. Tettétől megborzadva a csárdába megy, hol a bor és a szeretője csókjai pillamatnyilag elfeledtetik lelkiismeretfurdalásait, azonban magános házában gyakran kísérti a halott asszony képe. Hogy nyugalmat leljen, a folytonos izgalmat választja: betyárnak áll. Felesége a kendőről, melyre fel volt akasztva, leszakad, s Kecskemét városába megy, hol egy jólelkű, gazdag özvegyasszony házához kerül. Jó viseletével megnyeri Kulcsárné szeretetét, ki lányának fogadja, s fogadott fiának szánja feleségül. Erzsi azonban nem állhat a házasságra, bár szereti a fiút, hiszen férje van a távolban. Nem marad más menekvése, mint a házat elhagyni. Összeköti batyuját, s menni akar, mikor betyár-

¹ Vadnay Károly: Irodalmi emlékek. Bp. 1905. 471. l.

² Idézi Györe János: Abonyi Lajos pályája. Máramarossziget, 1914. 26. l.

rok törnek a házra. A betyárok vezére — Bandi. A férj a halottnak véltet megtalálva, örömeiben, meghatottságában nem menekül, s így a ház népe elfogja. Amíg pandurokért mennek, a szomszéd szobába zárják és feleségére bízzák őrizetét. Erzsi a legnagyobb küzdelemben van: Mit tegyen? Hóhétkézre juttassa férjét? Inkább kiereszti. A pandurok erre őt fogják el, mert minden jel azt bizonyítja, hogy a zsiványokkal cimborált. Még a nála talált kendő is (mellyel férje felakasztotta őt) egy megölt kereskedő holmijából valónak bizonyul. Bandi azonban mindent jóvátesz azzal, hogy az egész históriát napvilágra hozza a bírák előtt. Felakasztják, s felesége a fiatal Kulcsár Andrással boldog lesz.

Bár a Pesti Napló egykori kritikusa szerint „barbár mérészség egy darabot hosszas bevezetés nélkül gyilkossággal kezdeni“, a romantikus mese nem távolodik az abszurdumok ízetlen régiói felé, s így mindvégig élvezhető. Abonyi mesekészítő és eseményvezető ereje azonban akkor tűnik ki előttünk, ha meggondoljuk, hogy egy Erdélyi János által (Népd. és m. I. 382. sz.) közölt szűkszavú és homályos ballada illusztrálására „költötte“ az egészét. Abonyi szerint „a mi szegény magyar népünknel az érzések hullámozása közben öntudatlanul a legszébb dalok születnek“ (A mi nótáink, I. 105.), s ennek a balladának a születését is ennek az elvnek megfelelően rajzolja meg. Erzsi Kulcsáréknál az udvaron dalolgat és egy dallamra a következő verset csinálja:

1. Hej nem csinált Gyuri Bandi egyebet,
Összefonta kis kendőjét kötélnek,
Úgy hurkolta felesége nyakára,
Annál fogva húzta fel egy nagy fára.

Meghallja ezt a kis nótát a kerítés mellett leskelődő Kása Zsófi, a betyárok hírvivője, s a csárda felé haladtában még egy verset készít hozzá:

2. Gyuri Bandi fölnyergeli a lovát
Estéknként úgy látogatja rózsáját,
Gyuri Bandi külső csárdán bort iszik
Kása Zsófi bundájában nyugoszik.

Zsófi elénekli a dalt Bandinak és betyártársainak, kiknek nagyon megtetszik. Még a fejükben zúg a dallam, mikor Bandinak eszébe jut anyja hiábavaló keresése a halott feleség után és „amint így gondolkozott, önkéntelenül kezdte dalolni“:

3. Jaj istenem! édes anyám vétettem,
Feleségem szeretőmért megöltem,
*Menjen kend az erdőre, s eltemesse,
Mondjon el egy miatyánkot fölötte.*
4. *Édes fiam összejártam egészen,
De az erdön sehol fel nem fedeztem,
Megették tán szegényt éhes farkasok,
Vagy talán az égbe vitték angyalok.*

A betyár a nóta dalolása közben elérzékenyül, elhatározza, hogy megmenti börtönben szenvedő feleségét, s dalolja:

5. Mosd ki rózsám, ingem gatyám fehérre,
Úgy megyek a szolgabíró elébe.
*Le is veszem előtte a kálapom,
Kezem, lábam, vasra verni od'adom.*³

Elhatározását tett követi. Nemes tette nagy port ver fel, s nemsokára munkában levő legények dalolják róla:

6. Esik eső szép csendesen csepereg,
Gyuri Bandi bitófámál kesereg,
Most faragják Nagykörösön azt a fát⁴
Melyre Gyuri Bandit majd felakasztják.
7. Megkötözik Gyuri Bandit kötéllel,
Kísérik a szolgabíró elébe,
Felakasztják Gyuri Bandit egy fára,
Csak úgy fityeg ottan ő most magába.
8. Nem gondolta Gyuri Bandi magába,
Hogy a szél az akasztófán lógázza.
Kása Zsófi váltig-váltig siratja,
Hogy Bandiját a szél ekkép lógázza.

Abonyi az Erdélyi által közölt ballada versszakait, sorait átcsoportosította, sőt ő maga is tett hozzá, hogy a dal keletkezésének és terjedésének útját az egyéntől a tömegig kellőképpen megvilágíthassa. Abonyi azt a versszakot teszi meg a ballada magjának, amelyikben nincs *közhely*; minél nagyobb körben terjed a dal, annál több olyan részt ragasztanak hozzá, amely a tömegízlésnek hasonló események elmondásánál mindenkor rendelkezésére áll. Erdélyi változatából azonban mást olvashatunk ki. A 6. vsz.-kal kezdődik: bejelenti az ujdonságot, a szenzációt... Szinte halljuk utána a kérdést: Miért akasztják

³ A kiemelt részek Erdélyinél nincsenek meg; valószínűleg Abonyi hozzáköltése.

⁴ Erdélyinél: Túl Szegeden most faragják . . .

fel szegényt? S a továbbiakban a dal az okot mondja el szépen, sorjában.

Tudtommal a balladának több romlatlan variánsa nyomtatásban nincs. A Veres Imre által lejegyzett orosházai változat (Nyőr. 7:288.) mutat balladánkkal rokonságot, azonban az elhomályosult cselekmény helyébe a kocsmázó férj szomorú végű családi jelenete lépett, s a név is Barna Bandira változott. Gyuri Bandi szomorú esetét elfeledték már, s a ballada egy új „falusi szenzáció“ alakító nyomait viseli magán.

(Folytatjuk.)

Dömötör Sándor.

NÉPI FOGLALKOZÁSOK, NÉPSZOKÁSOK.

Negyvenelés.

A *negyvenelés* szó a hívő katolikus magyar népnek azt a szokását jelenti, hogy a nagyböjtöt, v. i. a negyvennapos böjtöt a maga régi szigorúságában igyekszik megtartani.

A TSz. egy adatot közöl e szóra: *negyvenél* = húsvét előtt negyven napon át böjtöl. (Mátravich.) Hozzá vehetjük *Móra István* adatát: *negyvenöl* = hamvazószerdától húsvétig csak negyvenszer eszik.

Móra adatai annyira érdekesek, hogy érdemes szószerint ide iktatni: „Ma már aligha van, aki *negyvenöl*. Még én sokat ösmertem olyat.¹ Félegyházán, teszem, Rigó Pál keresztapám. Ma is élő ember.² Aki negyvenölt, az *böjtfogadó szerdától* húsvétig csak negyvenszer evett. Volt, aki nem is pipált azalatt, ami kegyetlenebb lehetett a nemevésnél. S a negyvenelő ember nem is beretválkozott a *nagyböjtben*. (Azt már könnyebb lehetett kiállani.) Volt olyan is, aki *száraz szerdától* (a jelzőben a magyarázat)³ húsvétig főtt ételt nem evett. Más fogadások is voltak, még az én időmben is, amik miatt — netántán válópört is lehetett volna indítani, ha az asszonyok olyan okosak lettek volna, mint most“.⁴ Amit Móra jelez utolsó mondatában, hasonló dologról *Jókai* is élcelődik a pénteki böjtről szólóban.

Békeidőben s háború alatt még magam is ismertem Szilágyi (Bács m.) magyar telepes községben idősebb embereket, akik negyvenelni szoktak. A falu legtekintélyesebb gazdáai vol-

¹ Móra Kiskúnéfélegyháza, Horgos és Zenta adatait dolgozta fel.

² Móra tanulmánya 1913-ban jelent meg.

³ *Böjtfogadó szerda, száraz szerda* a. m. hamvazó szerda.

⁴ Néprajzi Értesítő. XIV. (IX.) 79. l.